

Музика и технология

Със Симо Лазаров
разговаря
Светлана
Димитрова

„А сега – откъде да започна? Може би от съобщението, което майка ми е чула през лятото на 1973 по Радио София, че търсят да назначат тонинженер – музикант с висше инженерно образование и музикална гарба. След като току-що съм завършил ВМЕИ и съм преминал през няколко сериозни професионални музикални състава, семейният съвет единодушно решава, че за тази длъжност съм подходящ само аз. И аз така си мислех. Кое то решение бе потвърдено и от тогавашното ръководство на дирекцията „Техника“.

Аз съм еди-кой си, завършил съм радиоинженерство, дипломната ми работа – електроорган за музикални изпълнения, свирия от петгодишна възраст на клавишни инструменти, свирил съм в много състави, а сега от няколко години работя с вокално-инструментална група „Везни“, правим записи в Първо студио – т.е. имам си понятие от запис! Приеха ме веднага...

Или да започна от случката как на синтезатора *Synthi 100* му изгърмяха половината електронни схеми.

Или как паднаха 20-ина озвучителни колони в морето по време на бургаския мегаспектакъл „Море и музика“.

Не става! А предисторията?

Ще започна отначало.“

Това начало вече е разказано в двете издадени книги под общото заглавие „Драсканицы“ на Симо Лазаров – разговори, статии, афиши от концерти, снимки. Разкриват историята на един живот, изпълнен с търсения, идеи, срещи. И както установявам, твърде добре запазен архив. Цялата история на един живот...

Симо Лазаров в студиото за електронна музика в БНР, 1983 г., личен архив

Засега изгадохте две книги...

Да, третата е под печат. Остават четири, както съм си набелязал. Може и повече да станат. Зависи от музата, която ме споходи. Те са нещо хибридно, както е модерно да се казва. Това е историята на електронната музика, на първо място, и след това много истории, разказани с усмивка. Има много снимки, материали, хроники от вестници, факсимилета – всичко, което е свързано с електронната музика, през моите преживявания, защото не са малко годините, през които съм се занимавал с електронна музика.

В хрониките е написано, че през 1973 г. е създадено първото електронно студио в Радио София.

Ще уточня, че то е създадено през октомври 1974 г., а аз отидох на работа една година преди това. Участвах в създаването му с голямата подкрепа на ръководството на радиото и на дирекцията „Техника“. Успяхме да направим нещо съвсем ново за България за

онова време. Имаше третия синтезатор в Европа от този тип. Как би се чувствал човек, който има възможност да работи на най-модерния студиен синтезатор! Ще кажа, че той е актуален и днес – в един софтуерен вариант.

Вие сте го купили?

Аз успях да купя малкия такъв, който беше като едно куфарче. С него съм направил много концерти. Имаш желание и възможност да купя и големия. Имаше търг и вдигнаха цената, но и архитектурните особености на апартаментите, които имах, не ми позволиха. Не можеше да се побере.

Има една ваша култова снимка в студио в БНР. Отвсякъде сте заобиколен от пултове, клавиатури – те са някъде около десет. Вие седите на един стол. Снимката е правена отгоре. Има магнетофон, колони и още доста техника. Днес всичко това се побира в един

В студиото за електронна музика в БНР, 1975 г., личен архив

компютър. Това ли е основното, което се е случило през годините?

Точно така. Цифровата техника навлезе много сериозно и предоставя много възможности. Тази миниатюризация и интеграция на устройствата, които големият синтезатор *Synthi 100* притежаваше, днес доведе до много по-малък обем – клавиатура и нещо като кутия. Така че същината на днешното дигитално общество е въплътена в тези миниатюрни, но с големи възможности електронни инструменти.

Вие в момента на какво работите?

В момента имам две домашни студиа. Едното е аналогово, такава, каквото беше в началото на развитието – 70-те, 80-те години. В него съм събрал всички стари аналогови инструменти. Там създавам звуците, които са специфични, аналогови. Те се връщат на мода. Другото домашно студио е цифрово с всички хубави инструменти, които съществуват в момента. Третото студио, което създадохме преди 5–6 години в НБУ, е център за компютърно музициране, в който има съвременни инструменти

и най-различни звукови карти. Така студентите могат да се докоснат до най-актуалното в момента.

Вие преподавате от дълги години. Има ли интерес днес към този вид музика, или всеки композира както си знае, улеснен от цялата тази техника?

Да, това е така – всеки вече си има домашно компютърно студио. Моята задача и цел е да обучавам студентите на академичните принципи в музиката. Започваме от обичайния досег с музиката – от солфедж до най-съвременни технологии за извличане на звук в комбинация между музика и технология. Сега всеки може да създаде нещо, но каква стойност ще има то и дали той няма да остане единственият слушател на своето произведение? Точно затова и програмата ни е актуална. В момента имаме осемдесет студенти. Те изучават технология и музика.

В един момент от живота си се обръщате и към симфоничния звук.

Започнах с електронния звук, но в един момент електронната звучност не ми беше достатъчна. Някъде

през 1990 г. в третата част на *Слейс трилогията* включих симфоничен оркестър. Това представление – „Настъплението на киборгите“, със симфоничен оркестър издържа 5–6 спектакъла в различни краища на България и имаше голям успех. Синтетичният звук, съчетан със симфоничния, на акустичните инструменти, придаде груг блясък на цялостната звукова картина, която винаги е била в съзнанието ми.

Малко по-късно създавате и тетралогията за симфоничен оркестър...

Последната част беше осъществена през 2010 г. и през 2014 г. я записахме в Националното радио с хор от сто души и двадесет музиканти в студиото. Тук симфоничния оркестър заместих със синтезатори – стана обратното. Веднага ще обясня защо. Съвременната технология позволява да се семплират звуците на симфоничния оркестър. Семплираните звуци дават приблизително същото усещане. В тази тетралогия използвам голям хор, по-точно три хора с различна звучност – народен хор, смесен и вокална група. Но съчетани заедно, се получава невероятно звучене, защото всеки пее в своя стил. Имаше и моменти, когато всеки пее самостоятелно.

Тази тетралогия е изпълнявана през няколко години. Можете ли да я направите в рамките на няколко дни?

Ще са необходими седем часа. Още не се е случило. Върти се такава идея, но обстоятелствата не позволяват. Трудна е организацията и финансовата подкрепа.

Името ви се свързва с грандиозни мултимедийни спектакли. Първият беше през 1986 г.

Първият спектакъл беше на портите на Несебър към Слънчев бряг. Беше на 6 или 7 август. Казваше се „Музика на морето“. Звуците са стигали чак до Слънчев бряг. Мегапредставлението станаха вече двадесет и три. Думата *мега* не означава присъствие

на мезазвезди, а е свързана с концепцията и осъществяването. Единият спектакъл например беше в Бургас, на пристанището. Имаше около 1 кв. км сцена, над петстотин участници. Аз не съм мегаломан, но самата концепция – огън, въздух, вода и земя, изискваше такава постановка. Това се случи през 1995 г. по повод на един морски празник. Следващите спектакли винаги се структурираха около някаква идея.

Нека ги споменем: „Небесни сфери“, „Коледа в небето“, „Божественото начало“...

„Коледа в небето“ беше пред НДК, също с много участници и с идеята за хепънинг.

В тези ваши книги с импресии за електронната музика разказвате ли и за хората, от които се възхищавате? Били сте в ИРКАМ – електроакустичния център в „Бобур“, Париж. Предполагам, се познавате и с Пиер Булез.

Да, Пиер Булез ми е преподавал в ИРКАМ. Разбира се, в книгите разказвам за много срещи. За радост съм си водил бележки, които сега ми помагат. Перфекционист съм във всяко отношение и дори имам отбелязани дати, часове. Това са неповторими, незабравими срещи с такива колоси на музиката като Щокхаузен и Булез. С Карлхайнц Щокхаузен се запознах в София. Той имаше среща в Консерваторията. Отдели ми много време. Беше паметна среща! А той беше учуден от всичко това, което правим. Запознах се и с пионера на електронната музика в Америка – Владимир Мусачевски. Той е от руски произход. Фестивалите и конкурсите, на които съм канен, за жалост все по-рядко се провеждат, а те обединяват съмишлениците в дадена сфера. Канили са ме и на *Synthese 2004* в Бурж, Франция, както и в студиото на Янис Ксенакис. Преди години работих известно време там. После аз поканих на нашия фестивал една част от екипа. И всичко това е в книгите с много снимки и факсимилета от вестникарски статии, защото днес самият аз сякаш не вярвам, че това се

е случило. Затова искам да го има разказано в тези книги.

Работите във времето на Жан-Мишел Жар, Исао Томита, Вангелис – прочути творци в електронната музика. Тези, които споменахте – Булез, Щокхаузен и Ксенакис – не създават само електронна музика.

Така е. При Булез аз учих композиция, а имах специализация при Жан-Клод Рифе по електронна и компютърна музика, която тогава навлизаше. Колкото до Жан-Мишел Жар – през 1981 г. го срещнах в Париж, разговаряхме. И дори тук, когато имаше концерт в зала „Армеец“, спомена за един българин, който го е подкрепил (*сmee ce*). Силно казано подкрепил, но той знаеше, че през 1981 г. в България се правеше нещо подобно.

Писали сте и музика за филми. Електронната музика е много подходяща за филми.

С Никола Корабов работих в три филма. И за един американски филм от началото на 90-те години, когато започнаха да снимат у нас, блокбъстър с много екшън. Режисьорът ме избра, прослушвайки музиката на различни композитори. Тогава разбрах как се прави филм по американски. Аз присъствах на заснемането на всички епизоди, за да мога да вникна в съдържанието на филма. Вече бях работил в български филми и имах опит в похода към действието, лайтмотива и изграждането на музикалната драматургия на филма. Имам пет игрални и около деветдесет документални, научнопопулярни. В онези години беше много актуално да се използва новият звук. Тогава малко хора се занимавахме с това и непрекъснато ме канеха.

Учете в Музикалната академия в Прага (1965–1968), след това, от 1969 г., в Техническия университет в София. Още от началото ли имате интерес към електронната музика?

С електронна музика започнах да се занимавам още като ученик. Получих една плоча от Америка, бил съм пети

или шести клас. Тогава чух електронния звук, който ме завладя. Така се роди идеята да съчетае музиката и техниката. После учих в Прага, а в София направих дипломна работа „Електронен орган“. Така съчетах музиката и техниката. Електронният орган свиреше и предизвика голям интерес още тогава, през 1972 г. На самата защита се наложи да направя концерт, защото никои не вярваше, че това кълбо от кабели, почти в насипно състояние, ще просвири. След това за този орган с колежата ми, с когото го правихме, спечелихме златни значки на ТНТМ (Движение за техническо и научно творчество на младежта) в Пловдив. Идеята беше с този орган да се изпълнява класическа музика в съвременен аранжимент. Свирехме Рапсодия „Вардар“, „Нестинарка“. Това ни даде кураж да започнем да правим концерти вече с хубави инструменти. Бяхме трио – орган, барабани и китара – с Васко Рагулов и Филип Чакърян, които си свиреха за удоволствие. Те работеха в електронен завод за автоматизация, но бяха много добри като музиканти, а и като техници, защото заедно оформихме органа. Обикаляхме цяла България, дори свирехме и в бивша Югославия.

Явно сте „групар“ от млад...

Така се оказва. Въпреки че баща ми ни възпитаваше гвамата с брат ми в класически дух. Той беше цигулар, гургент. Ние знаехме много класически произведения. Шегувах се, че ако тогава бяхме кандидати в Консерваторията в София, всичките сто произведения, които се изискваха, ние ги знаехме свършено.

Свирех в първата група, в която имаше брас секция. Дотогава групите бяха – три китари и барабани. За група „Везни“ иновативно лидерът Борис Чеширков ме покани на органа, заедно с една духова секция – тромбон, саксофон и тромпет. Тромбонист беше Димитър Момчилов – доскоро беше ректор на Музикалната академия. Звучахме страхотно, защото нямаше такива групи. Интересът към нас беше голям, като към „Чикаго“ „Ърт,

Симо
Лазаров

Симо Лазаров е роден на 9 март 1948 г. От 1973 до 1999 г. е създател и завеждащ директор на Студио за електронна музика при БНР. През 1996 г. създава по собствена методика школа в НБУ, която предлага единствената специализация по компютърно музициране в страната. Автор е на над 400 пиеси в различни жанрове и стилове – предимно в областта на електроакустичната, електронната и компютърната музика. Дискографията и библиографията му включва осем книги, над петдесет научни публикации, девет дългосвирещи плочи, осемнайсет албума на компактдиск, множество компилации.

Уинг енд Файър“. Никога обаче не съм изоставял класиката и това рок направление.

Обединихте ги в електронната музика.

Да, в някои жанрови посоки. Запазил съм ритмичното начало като пулсация, като идея за присъствие.

А днес с какво се занимавате?

Работя върху огромна програма с огромен материал, който записахме с моя колега Юли Анков, който за съжаление си отиде от този свят. Това са над сто срещи, в които ползвахме най-съвременните инструменти и всичко, което записахме, беше на живо. Няма дубли, няма наслаждания, няма специфични особености на съвременния звукозапис, а същевременно ние двата звучим като цял оркестър в най-различни аранжировки, оркестрации. Стана много интересно. Тези над сто джем-сешъна ще събера в няколко диска, за да останат като създадени през този период от кариерата ми.

Вашите книги могат да бъдат открити и в електронен формат

– защо прибягнахте към този вариант?

Книгите са луксозни, продават се в малък тираж. Но аз държа на електронния вариант, който се разпространява безплатно, иска ми се да стигнат до повече читатели, защото много от тях са присъствали и са участвали във всичките 2500 срещи с публиката до днес. Много други се интересуват как са се случили. Първата ми книга има над 200 050 сваления, а вероятно и е прочетена от толкова хора. Аз лично ги разпространявам. Изпращам на всеки читател линка с обратна връзка, за да съм сигурен, че е стигнал до него. Книгите не са за масова читателска аудитория. А книжния вариант с удоволствие подарявам на колеги, на музиковеди, на библиотеки. Така те ще се запазят и ще се знае.

В поредицата има и „Ценни мисли“ – избрах тази, изречена от човек, който цял живот е работил с компютри: „Някъде по-нагоре вече го написах: „Компютър ли е – не ми го хвали“.

„1955. Първият концерт. С акордеона, с който баща ми е свирел по трудовете еврейски лагери. Много, много години преди първия концерт електронна музика. И много години преди да засвиря на *Synthi 100* за 70 000 долара. Много свирех. Смених 2–3 акордеонни оркестъра, учех солфеж и акордеон. И даже един от учителите ми по акордеон беше синът на маестро Георги Атанасов. Чичо Бицко – Бенцион Елиезер, често идваше у дома. Бяха приятели с баща ми – от трудовете еврейски лагери и впоследствие от хоровете, които баща ми дирижираше, а чичо Бицко корепетираше. Както се сещате – с него навлизах в дълбоките дебри на солфежа и хармонията. Уж на шега. И същевременно много професионално.

Обичах механичните играчки. Винтчета, бурмички, гайки и всичко това

сглобено – да се движи. Баща ми от една командировка беше донесъл на нас с брат ми един „Конструктор“, който беше основно ни занимание. А най-голямата трагедия се състоеше в загубата на някоя бурмичка или винтче. Същевременно правех и различни технически приспособления. Например с гордост мога да отбележа, че си бях направил прототип на телефонен секретар. (Жалко че не го патентових. Не че щях да забогатяя от това. В България за един истински патент, в който след време участвах като съавтор, взех 40 лева.)

Още от детска възраст разигравах бъдещите ми мегаспектакли. Бях направил нещо като картонен театър – със сцена и фигурки от картон, които движех от разстояние с механични лостове. Декорите ги сменях също с механични мои приумици.

През 1961 на витрината на музикалния магазин до *Младежкия театър* на улица *Дондуков* се появиха първите електрически китари – едната соло-ритъм, другата бас, каквито електрически китари за първи път виждах на живо. Съответно 101 и 119 лева. Казвам цената не само защото си я спомням, а и защото желанието ми да свиря на китара и невъзможността да си я купя бяха много важни фактори. И не само! Неизвестният за мен тогава начин да съчетае музиката и техниката беше на път да се осъществи. Когато видях електрическите китари, аз на секундата реших! Ще си направя сам електрическа китара. Китарният състав *Шегоус (Shadows)* – с електрически китари, беше мой любим и единствен по рода си. Нов звук, нови емоции.“

Симо Лазаров, из „Драсканица“